

7 днів, якість виділень мутні, темного кольору, тягучі і в'язкі, тупі болю при менструальних виділеннях і при половому акті. На другий день проведення процедури ісцеляюча помітила, що при половій близькості болю помітно зменшилися і практично відсутні. На п'ятий день процедур: за даними УЗІ розміри фіброматозних вузлів помітно зменшилися – до 1,5 см, що помітно покращило душевний стан ісцеляючої.

4. Больної Новицької С.В., 36 років. Д/з: правосторонній сколіоз грудного відділу хребта з незначителним зміщенням на 0,8–1,0 см від прямої лінії. Жалоби на болю в грудному відділу хребта при русі і особливо в спокої, болю несуть тягучий і тупий характер, в спокої болю ноючого характеру. На третій день проведення процедур: болю помітно зменшилися при русі і в спокої, у ісцеляючої з'явилася впевненість при виконанні будь-якого русі, які раніше викликали дискомфорт через біль. На п'ятий день процедур: ісцеляючий помітив відсутність болю в хребті в спокої і при фізичній навантаженні, помітно покращило загальний стан, на рентгенограмі помітно зміщення грудного відділу хребта до прямої лінії хребтного стовпа.

The authors reveal the secrets of Sufi massage. Served rationale of this massage and its results.

Key words: Sufi massage procedure, highly professional, negative energy, the patient, healer.

Отримано: 1.02.2012 р.

УДК 159.9+316.6

О.О.Онисько

Психологічні засади формування віктимності

Віктимність – складне соціальне явище. Підставами її виникнення є зрушення в системі соціальної та психічної регуляції поведінки людини. Патерни драйверів віктимної поведінки у досліджених свідчать про переважання агресивної провокаційної та необережної поведінки. У більшості випадків аналогічні форми сценарної поведінки були притаманні оточенню.

Ключові слова: віктимність, патерни драйверів, віктимна поведінка, сценарна поведінка.

Виктимность – сложное социальное явление, вызванное сдвигом в системе социальной и психической регуляции поведения человека. Паттерны драйверов виктимного поведения в группе исследованных подростков свидетельствуют о преобладании агрессивного провокационного и неосторожного поведения. В большинстве случаев аналогичные формы сценарного поведения были присущи окружающим.

Ключевые слова: виктимность, паттерны драйверов, виктимное поведение, сценарное поведение.

Соціалізація протікає під впливом різних умов, негативних чинників, тому об'єктивно з'являється певна група осіб – жертв несприятливих умов соціалізації. Соціальна напруженість, що виникає під впливом екологічних катастроф, є емоційним станом в групі або суспільстві в цілому, викликаним тиском з боку природного або соціального середовища. Такий тиск триває, як правило, впродовж тривалого часу. Стан людей, зміни їхнього уявлення про себе, свої можливості, викликані невідконтрольними силами природи – змінами клімату, виснаженням ресурсів, повеннями, є актуальним напрямком психологічних досліджень на сучасному етапі розвитку людства.

Надбані людиною у таких умовах фізичні, психічні й соціальні риси та ознаки, які перетворили або можуть перетворити її на жертву, називаються *віктимністю* [1 – 4]. Виникнення протиріч між процесами адаптації і соціалізації і призводить до формування віктимності [5 – 7]. Нерозробленість генезису віктимної поведінки та чинників, що її детермінують, визначає актуальність теми дослідження. Величина віктимності може змінюватися: її зростання визначається як віктимізація, а зниження – девіктимізація. Провідними суперечностями у цьому процесі є [8]:

1) нерівність соціальних стартових можливостей (освіта, культурний розвиток, професійна підготовка тощо);

2) комунікативна невідготовленість (комунікативна некомпетентність, невміння розв'язувати спірні питання, долати психологічні та соціально-психологічні бар'єри тощо);

3) індивідуальні властивості (пасивність, лінощі, втрата почуття соціальної реальності, завищена чи занижена самооцінка, деіндивідуалізація тощо).

Впливаючи на чинники віктимності, суспільство може знижувати ступінь віктимності своїх членів. Кожна середньостатистична людина має той або інший досвід жертви. Але поняття віктимності виділяє категорію людей, яких називають віктимами,

віктимо-жертвами або сценарними жертвами. Вони патологічно схильні бути жертвами й мають досвід жертви, який повторюється знову і знову за однаковим сценарієм, тобто їм притаманні певні смислові поля, які закріплюють саме такі форми поведінки [9; 11].

Метою даної роботи було виявлення особливості формування поведінки вікtimas. Гіпотеза дослідження:

– відтворення індивідом моделі деструктивної поведінки через батьківські установки, поведінку, вплив ЗМІ, є одним з механізмів формування віктимної поведінки.

Сценарна поведінка дублюється у декількох формах:

1) нелінійне відтворення поведінки жертв, засвоєної через спостереження, що підвищує вірогідність загальної віктимізації;

2) лінійне відтворення віктимності – імітація (умисна) віктимних форм поведінки;

3) непрямі впливи – зниження опору до віктимізації соціальних груп і спільнот.

Віктимна поведінка осіб, що постраждали від повенів, є формою деструктивної поведінки, що відображається у стійкій стратегії взаємодії з дійсністю, оскільки є шляхом найменшого опору. Поведінка вікtimas має низку рівнів розвитку.

1. Специфічна реакція суб'єкта на актуальну ситуацію – поведінкові акти.

2. Вчинки або звичні дії, які включають притаманний для індивіда алгоритм – низку поведінкових актів. Вчинки є соціально значимою одиницею поведінки вікtimas, і їх мета – встановлення відповідності між соціальною ситуацією і соціальною потребою особистості.

Віктимізація – процес набуття віктимності – включає формування високої тривожності, неадекватно заниженої самооцінки з надмірною готовністю приймати позицію іншого як безсумнівно правильну, з неадекватним, а іноді патологічним потягом до підпорядкування, з пасивністю і очікуванням допомоги зі сторони.

В структурі особистості вікtimas тривожність є суб'єктивним проявом неблагополуччя. Рівень тривожності залежить від сили стресових чинників, негативної “Я-концепції” чи несприятливих екологічних впливів і сприяє закріпленню певних тенденцій в особистісному розвитку, поведінці індивіда, його взаємодії із соціальним середовищем.

Рівень домагань як індивідуальний стереотип вибору цілей і пов'язаний з ним феномен “афекту неадекватності” виявляється у ігноруванні факту неуспіху діяльності і небажанні визнавати самого себе винним у поразках. Цей чинник впливає на соціальну регуляцію

поведінки, ефективності адаптації/дезадаптації особистості. Рівень домагань і самооцінка виявляються в критичності особистості.

Важливим показником є й аналіз ціннісних орієнтацій особистості, що утворює підстави для оцінок навколишньої дійсності та орієнтації в ній. Цінносні орієнтації визначають позицію людини та формуються при засвоєнні соціального досвіду.

Ще однією важливою характеристикою віктима є сугестивність, пов'язана із зниженням свідомості і критичності сприйняття та реалізації деструктивних впливів за відсутності розгорнутого логічного аналізу сприйнятої сукупності навіюваних установок та його співвідношенням з минулим досвідом і поточним станом віктима. Сугестивність віктима, його готовність піддатися, підкоритися зовнішнім впливам багато у чому залежить також і від рівня розвитку мотиваційної сфери.

Виктимізація проявляється передусім в тому, що особа позбавляється можливості сконструювати базові компетенції, необхідні їй для повноцінного соціального функціонування ситуації, що змінилася. Сенс віктимної поведінки полягає в неадекватному відображенні реальності, і відповідно, відході від реальності завдяки стереотипності певних патернів поведінки. Природні адаптаційні можливості такої людини порушені, фрустраційний поріг низький.

Така дефіцитарність створює суб'єктивне враження, що спосіб реалізації форм поведінки із засобів перетворюється на самоціль, а отже, стереотипні поведінкові патерни починають визначати стиль життя і стають засобом відходу від реальності. Наявність стереотипних процесів перестає збагачувати життєвий досвід людини, порушує найважливіші функції в самопізнанні, самоствердженні. Разом з дисфункціональними процесами порушуються, спотворюються такі значимі механізми міжособистісної перцепції, як ідентифікація, емпатія, рефлексія [7].

Ці особливості призводять до таких порушень адаптаційного потенціалу:

1) неможливість використовувати власні здібності і, відповідно, нездатність особи до оптимального функціонування і розвитку;

2) непродуктивна актуалізація здібностей, неадекватне соціальне функціонування, що визначає рівень реалізованих в даний момент можливостей людини;

3) неможливість реалізації реальних можливостей блокує перехід особистісних характеристик зі стану потенційних до стану актуальних та сприяють розвитку нових характеристик.

Для віктима притаманний дисбаланс цих образів із деформацією реальних уявлень про себе, що пов'язане з виключенням зі

своєї свідомості деяких аспектів реальності або акцентування уваги на окремих аспектах. Все це заважає адекватному вирішенню проблем. Крім того, спостерігаються зміни показників перцептуальної (розрізняльної) сили ознак, сили особистісних конструктів. Показник перцептуальної сили співвідноситься з критерієм суб'єктивної значимості компонентів "Я"-образу. Суб'єктивно більш значимі параметри мають більшу силу (вклад в загальну дисперсію), а відповідні їм координатні осі семантичного простору більш сильно поляризують об'єкти аналізу.

У кожний момент часу людина має дві різноспрямовані позиції – особистісну і соціальну та прагне знайти стратегію поведінки, яка відповідає обом позиціям одночасно. Можна виділити два способи, за допомогою яких людина усуває невідповідність між цими позиціями: вона може або збільшити рівень довіри до себе, або рівень довіри до світу.

Однак відсутність або втрата довіри до світу завжди пов'язана із втратою довіри до себе. Останнє є важливим доказом того, що людина і світ виступають онтологічним цілим, а окремі характеристики даного явища можна виокремити лише теоретично. Низький рівень довіри до себе, тобто негативна установка до власної суб'єктності, веде до аномального функціонуванню особистості, втрати базової довіри до себе та світу, завдяки утворенню базових соціально-психологічних установок.

Категорії "Я-концепції" базуються на прийнятті стереотипів поведінки, а також усвідомленні її індивідуальних ознак. Вони організовані в ієрархічно класифіковану систему і існують на різних рівнях абстрагування: чим більший обсяг значень охоплює категорія, тим вище рівень абстрагування, і кожна категорія включена в якусь іншу (вищу) категорію, якщо вона не є найвищою.

Сценарій, по суті справи, можна розглядати як типовий стиль взаємодії. Е. Берн визначає сценарій життя як "несвідомий життєвий план", який складається у дитинстві як драма і має чітко визначені початок, середину і кінець [13]. За Ф. Ернстом, будь-яка доросла людина має свій власний, відмінний від інших, життєвий сценарій, який заснований на одній з чотирьох життєвих позицій [14].

Депресивна позиція. Основна дія – відхід, втеча: "Я – не ОК, а ти ОК": Я-Т+.	Здорова позиція. Основна дія – співробітництво: "Я ОК, і ти ОК": Я+Т+
Неконструктивна позиція. Основна дія – вичікування: "Я – не ОК, і ти не ОК": Я-Т-.	Параноїдальна позиція. Основна дія – позбавлення: "Я не ОК через те, що ти не Ок / чи ти ОК" Я- Т+(-)

Позиція Я+Т+ притаманна успішним людям з розвиненим его-станом Дорослого, автономністю і спонтанністю, із запасом інтимності. Зрозуміло, що у юнаків така позиція часто несформована або слабка. Найчастіше спостерігається позиція Я-Т+, у якій юнак випробовує саморуйнівні типи поведінки, навіть суїцидальні. Батьківські розпорядження у подібних осіб можуть бути такими: не живи, не роби, не будь значущим, не дорослішай, не добивайся успіху, не будь здоровим, не належ. Саме такі юнаки мають ознаки віктимності через сценарний патерн “без любові”.

Міру психологічної диференціації можна представити як вимір, один з полюсів якого означає високу міру чіткості і автономності підструктур “Я-концепції” (окремих самооцінок і “Я-образів”), їх ієрархії і відносної стійкості, впорядкованості та збалансованості їхньої взаємодії, а протилежний полюс – розмитість, нечіткість, синкретизм, відсутність ієрархічних зв’язків і збалансованих взаємодій.

На феноменологічному рівні більш диференційованій “Я-концепції” відповідає висока усвідомленість і підконтрольність афективних переживань і тілесного досвіду, їх опосередкованість індивідуальними сенсами особистості. Наслідком психологічної недиференційованості і залежності є три взаємопов’язані характеристики:

1) низький ступінь афективної і когнітивної розчленованості, упереджене сприйняття власного “Я” і доступність його суб’єктивним спотворенням;

2) надзалежність від емоційного ставлення і оцінок значущих інших, низька стресостійкість і уразливість “Я-концепції” в емоційно-значущих ситуаціях;

3) вузькість і сплюснення системи індивідуальних значень, що репрезентують образ “Я”.

Життєвий сценарій складається з рішень, які приймаються дитиною у відповідь на сценарні послання батьків про себе, інших людей й життя. Вони передаються як вербально (у формі наказів і оцінок), так і невербально. Ми намагалися виділити драйвери, які формують зміст сценарію і “запускають” сценарний процес. Патерни драйверів, детально описані Т. Кейлером, дають можливість достатньо точно передбачити сценарні процеси людини, спираючись на спостереження за невербальною поведінкою.

Запуск такої сценарної поведінки забезпечує виключення зі своєї свідомості деяких аспектів реальності або акцентування уваги

на інших аспектах проблем. Все це заважає адекватному вирішуванню проблем. Знаходячись у сценарії, юнак замість того, щоб діяти, покладається на закладене в його сценарії рішення й замість активності демонструє пасивність.

В основі пасивності лежить несвідоме ігнорування інформації, пов'язаної з вирішенням якоїсь проблеми, що супроводжується перебільшенням певного аспекту реальності. Така пасивізована позиція реалізувалася у чотирьох типах пасивної поведінки: неробстві, надаптації, збудженні, безпорадності.

Форми патернів у досліджених були різні. Перше місце посідали активні форми – дії, що утворювали небезпеку для юнака (37%). Однак такі форми поведінки не мали надмірно гострих проявів та були розраховані на те, що провокована особа завдяки своєму особовому статусу, властивостям характеру або браку фізичної підготовки не відповідатиме насильством.

Форми віктимної поведінки, пов'язані з необережністю, зустрічалися у 24%. Жертви не усвідомлюють кінцевих наслідків своєї поведінки й поводяться необережно, не вживають необхідних заходів обережності.

Пасивні варіанти драйверів (18%) найчастіше реалізувалися у конфліктних ситуаціях і були пов'язані з невиконанням обов'язків у родинних чи товариських стосунках.

Як і кожна форма сценарної поведінки віктимна поведінка неможлива без існування осіб з комплементарною, у даному випадку, агресивною поведінкою й комплементарними особовими характеристиками. Саме така пара утворює діаду, де формуються специфічні "ігрові" форми поведінки. Особиста віктимність досить часто актуалізується як відверто провокаційна поведінка потенційних жертв, які не усвідомлюють, що їхня поведінкова активність притягує певний тип партнерів та підштовхує їх до насильства [11, розд. 14].

Опитування показало, що телебачення є основним джерелом інформації про віктимну поведінку в 118 юнаків та їх батьків. 62% юнаків і 50% дорослих отримують таку інформацію з телепередач і фільмів. Цей факт засвідчує зниження опору до імітаційної віктимізації у суспільстві. Імітаційні віктимні дії можна поділити на декілька груп:

- 1) патологічні (провокування сцен насильства, викликані психічними відхиленнями);
- 2) типові (позасвідомо відтворюються окремі компоненти сценаріїв насильницьких дій в контексті соціальних стосунків);

3) каузальні (непрямі відтворення віктимної поведінки без усвідомлення її небезпечності).

Відмінною рисою типових та патологічних імітаційних дій є копіювання чужої сценарної поведінки. Більш того, сам акт відбувається у межах стосунків, які збігаються за змістом із поширеними сценаріями насильств [11]. Подібне ототожнення, як вважають деякі автори, може бути викликане психологічним захистом як віктима, так і його компліментарного партнера – агресора.

Безперечно, відмінною рисою такого наслідування є ідентифікація індивіда з віртуальними біполярними сценаріями віктим – агресор [12, 13], а насильство у реальному житті стає продовженням віртуальних подій, сюжетів власної фантазії.

Такі імітаційні віртуальні дії формують у психологічному профілі людини нездатність, а деколи і небажання відстоювати власну позицію і брати на себе відповідальність за прийняття рішення у проблемних ситуаціях, надмірну готовність приймати позицію іншого як поза сумнівом правильну, неадекватний, а іноді патологічний потяг до підпорядкування, з невиправданим почуттям провини.

Казуальна віктимність як відхилення від норми безпечної поведінки реалізується у сукупності соціальних і поведінкових відхилень від норм індивідуальної та соціальної безпеки, психічних і моральних проявів, інтеріоризації віктимогенних норм, правил поведінки віктимної асоціальної і антисоціальної субкультури. Отже, казуальна імітаційна віктимність стає відхиленням на поведінковому рівні, відхиленням соціокультурних характеристик індивідуальної і групової свідомості, що сприяє формуванню девіацій й залежної поведінки.

Інтеріоризація віктимогенних норм, правил поведінки, віктимних конфліктів відіграє значну роль у формуванні життєвих віктимних стереотипів. Поведінка, пов'язана з оцінкою самого себе як жертви, переживанням власних проблем і невдач як детермінованих виключно особистісними якостями або, навпаки, ворожим оточенням, сприяє входженню у власний життєвий сценарій жертви, зазвичай не усвідомлений, що пояснює стереотипність стратегії поведінки такої людини.

Останнім часом предметом “віктимологічного” аналізу стала й так звана деперсоналізована жертва – соціальна група. Масова віктимність, що координує дії своїх членів за допомогою соціокультурних розпоряджень – ось питання, що підлягає вирішенню. Це відбилося у введенні в науковий обіг таких термінів, як “синдром

Вертера”, “синдром Вельда”, “ефект Лари Кррофт”, сприяло виникненню теорії скриптів Хьюсмана, сценарної концепції ефектів Л. Берковіца тощо.

У кримінології та антропології неодноразово зверталася увага на реакції імітації, наслідування, пов’язані з груповою деструктивною поведінкою. Масова віктимність складається з:

1) сукупності потенцій уразливості, що реально існують у населення в цілому і в окремих його групах (спільнотах);

2) діяльного, поведінкового компонента, реалізація якого пов’язана з актами небезпечної для індивіда поведінки;

3) сукупності провокуючих актів у поведінці конкретної особистості.

Безумовно, частина драйверів віктимної поведінки може бути запозичена саме через наслідування. Так, 72% досліджених вказали, що саме такі форми віктимності притаманні особам (особі) з близького оточення.

Отже, віктимність – складне соціальне явище. Підставами її виникнення є зрушення в системі соціальної та психічної регуляції поведінки людини.

Список використаних джерел

1. Агафонов А.Ю. Человек как смысловая модель мира: Прологомены к психологической теории смысла / А.Ю. Агафонов. – Самара: Бахрах-М, 2000. – 335 с. – ISBN 5895700128.
2. Amir M. Victim Precipitation Forceible Rape / M. Amir // The J. of Criminal Law, Criminology and Police science. – 1967. – V. 58. – N 4. – P. 493 – 502.
3. Renting H. V. Remarks on the Interaction of Perpetrator and Victim / H. Van Renting. – The J. of Criminal Law and Criminology. – 1941. – N 31. – P. 303-309.
4. Руденский Е. В. Экспериментально-психологические основы социально-педагогической виктимологии : Монография / Е.В. Руденский. – Новосибирск : Изд-во Новосибирского государственного педагогического университета, 2000. – 142 с.
5. Психология индивидуального и группового субъекта / К. А. Абульханова, В. А. Барабанщиков, А. В. Брушлинский и др.; под ред. А. В. Брушлинского, М. И. Воловиковой. – М. : Пер сз, 2002. – 365 с.
6. Cross-Cultural Psychology : Research and Applications / J. W. Berry, Y. H. Poortinga, M. H. Segall, P. R. Dasen. – Cambridge : Cambridge univ. press, 2002. – 588 p.

7. Тернер Д. Социальное влияние / Д. Тернер ; пер. с англ. З. Замчук. – СПб : Питер, 2003. – 256 с.
8. Бергер П. Социальное конструирование реальности : Трактат по социологии знания / П. Бергер, Т. Лукман. – М. : Медиум, 1995. – 323 с.
9. Леонтьев, Д. А. Психология смысла: Природа, структура и динамика смысловой реальности. – М. : Смысл, 1999. – 486 с.
10. Стюарт Я. Современный транзактивный анализ / Я. Стюарт, В. Джойнс. – СПб. : Социально-психологический центр, 1996. – 336 с.
11. Личность и общество: информационно-психологическая безопасность и психологическая защита /Г. В. Грачев. – М. : Пер сэ, 2003. – 303 с.
12. Киршбаум Э. И. Психологическая защита / Э. Киршбаум, А. Еремеева. – М. : Смысл, 2000. – 179 с.
13. Штайнер К. Сценарии жизни людей. Школа Эрика Берна / К. Штайнер. – СПб : Питер, 2003. – 416 с.
14. Психология и вы : Неформальное поведение / Д. К. Берримэн, Д. Д. Харгривз, К. Р. Холлин. – Пермь : Стрелец, 1997. – 258 с.

Victimization is a complex social phenomenon, caused by a shift in the social and moral regulation of behavior. Patterns of victim behavior of drivers in the group teenager showed an aggressive and provocative reckless behavior. In most cases, a similar script's forms of behavior were characterized by others.

Keywords: victimnist, patterns of drivers, victim behavior, script's behavior.

Отримано: 6.02.2012 р.